

Tre brevvekslinger om kulturformidling på kirkegårde

Af Stine Helweg

Kirkegårdsvejleder, Københavns Kirkegårde

Hvem fremhæves, og hvem bliver henvist til at hvile noget mere i fred, når vi formidler på kirkegårdene? Det spørgsmål kan og bør vi formidlere stille os selv, hver gang vi trækker et gravsted eller en afdød frem i rampelyset – bl.a. fordi der er en offentlig interesse om de valg, vi foretager. At vi kan begrunde valgene, er ingen garanti for, at andre lader sig overbevise om rationale, men det er dog et nødvendigt udgangspunkt for refleksion over og dialog om dét, vi foretager os. Nedenstående brevvekslinger med tre borgere om Københavns Kirkegårdes kulturformidling gengives her til oplysning og inspiration.

Brevveksling I – om formidling af kvinders grave

Fra: [NN]

Sendt: 11. april 2021 21:06

Til: Københavns Kirkegårde, kirkegaarde@kk.dk

Emne: Opdatering

Kære kirkegårde

Det vil være dejligt med en opdatering af alle jeres skilte med kendte gravsteder. Typisk er der et meget stort overtal af mandlige kendte. Det er en smule trættende, at vi skriver 2021, og I ikke har opdateret jeres skilte og oversigter over, hvor vi finder de kvindelige og mandlige kendte gravsteder. Ellers tak for nogle dejlige kirkegårde i KBH. De bedste hilsener [NN]

Fra: Stine Helweg, stihel@kk.dk

Sendt: 16. april 2021 11:34

Til: [NN]

Emne: SV: Opdatering

Kære [NN]

Tak for din henvendelse om kønsfordelingen blandt de afdøde, hvis grave vi fremhæver på vores skilte/oversigtskort. Det fremgår ikke af din henvendelse, om du har en bestemt kirkegård i tankerne, eller om det er skiltningen på alle kommunens fem kirkegårde, du mener trænger til en opdatering. Du må skrive igen, hvis mit svar rammer ved siden af dét, der har motiveret dig til at skrive til os.

Overordnet vil jeg sige, at en kirkegård selvfølgelig skriver sig ind i sin samtid ved at servicere samfundets medlemmer med forhåbentlig tidssvarende gravstedsformer, men at den derudover, som kulturinstitution betragtet, jo næsten pr. definition er bagudskuende.

Meget af kulturarbejdet på kirkegårdene handler om bevaring, først og fremmest af gravsten. Gravstens fascinationsværdi skyldes i høj grad, at de udfolder fortidens mennesker og skikke for os og anskueliggør det vilkår, at vi alle er dybt præget af vores egen tids anskuelser og normer – og at disse anskuelser og normer forandrer sig over tid. Københavns Kirkegårde forvalter mere end 3.000 bevaringsværdige gravsten. Det er Nationalmuseet, der udpeger, hvilke gravsten vi skal gemme, og der er i dag fire kriterier for, hvornår Nationalmuseet kan erklære en gravsten (eller et gravminde, som det hedder i vejledningen) bevaringsværdig:

1. Gravminder, hvis udsmykning er af særlig interesse.
2. Gravminder med inskriptioner af udsædvanlig og særlig bemærkelsesværdig karakter.
3. Gravminder udført af anerkendte kunstnere, eller som har særlig kunsthistorisk interesse.
4. Gravminder, der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd eller kvinder.

Når vi skilte seværdige gravsteder på Københavns Kirkegårde, sker det med udgangspunkt i de gravsten, som Nationalmuseet har udpeget som bevaringsværdige. Vi skilte ikke kun grave omfattet af kriterium 4 (hvor afdøde er fortjenstfuld, hvilket ofte er det samme som at være en slags kendt), men de dominerer selvfølgelig, da det typisk er disse gravsten, der er størst offentlig interesse for.

Et udvalg af brochurer relateret til kulturformidlingen på Københavns Kirkegårde. Foruden brochureernes indhold og rundvisningernes emner er valg angående skiltningen/fremhævelsen af ”seværdige grave” typisk dét, der giver reaktioner fra publikum. Foto: Stine Helweg, 2023.

Hvis vi tager udgangspunkt i skiltene på henholdsvis Vestre og Assistens Kirkegård, så er der ganske rigtig en stor overvægt af mænd. Det skyldes, at langt flere mænd end kvinder er registreret som fortjenstfulde. At det forholder sig sådan, skyldes forskellen på mænds og kvinders liv igennem de sidste tre århundreder, hvor det altovervejende og indtil for ret nylig har været sådan, at mænd har domineret det offentlige liv, mens kvinders liv har udfoldet sig i den private sfære.

Jeg har ikke mulighed for at udtrække helt præcise tal på, hvor mange mænd og kvinder vi har registreret som fortjenstfulde. Men Københavns Kirkegårde har i 2001 og 2010 udgivet bøger om de bevaringsværdige gravminder på henholdsvis Vestre og Assistens Kirkegård, der begge rummer fyldige registre over bl.a. de fortjenstfulde. En rask gennemgang af disse registre viser følgende:

I bogen om Vestre Kirkegårds bevaringsværdige gravminder er der ca. 800 navne på fortjenstfulde personer i registret. Af disse er ca. 70 kvinder, altså en kvindeandel på små 9 %. I bogen om Assistens Kirkegårds bevaringsværdige gravminder er der ca. 1.350 navne på fortjenstfulde personer i registret. Ca. 200, altså omkring 15 %, er kvinder. Hvis vi sammenligner disse tal med kvindeandelen på de kort over seværdige grave, som vi viser på kirkegårdene og i vores brochurer, så er vi faktisk ret godt med: På Vestre Kirkegård har vi fremhævet 125 gravsteder, hvoraf 17 har en kvinde i centrum = ca. 14 %. På Assistens Kirkegård har vi fremhævet 131 gravsteder, hvoraf de 38 har en kvinde i centrum = ca. 29 %.

Det synes jeg faktisk godt, vi kan være bekendt.

Afslutningsvis vil jeg sige, at selv om jeg ikke har tal på det, så er jeg sikker på, at kønsfordelingen blandt dem, hvis gravsten Nationalmuseet i dag erklærer bevaringsværdig under henvisning til kriterium 4, er noget mere i balance end ovenstående tal. Men det kommer til at tage tid, før den balance også gennemsyrrer den kulturhistoriske formidling på kirkegårdene, netop fordi det er fortiden, der er i centrum her.

Med venlig hilsen

Stine Helweg
Kirkegårdsvejleder, Københavns Kirkegårde

Fra: [NN]

Sendt: 24. april 2021 14:54

Til: Stine Helweg, stihel@kk.dk

Emne: SV: SV: Opdatering

Kære Stine

Tak for dit svar. Jeg har følgende anbefaling

– samarbejd med Nationalmuseet om at få fremhævet flere kvindelige gravsteder

– lav marts 2022 som en særlig indsatsmåned

– opdater jeres skilte generelt, så der er nævnt flere kvinder. Jeg har været på de fleste kirkegårde i kommunen. Det er bl.a. nærmest umuligt at finde Tove Ditlevsens grav eller Nathalie Zahle på Vestre Kirkegård. På Assistens Kirkegårds skiltning nævnes Natasja og 9 mænd. Og sådan kunne jeg blive ved.

– hvis I savner inspiration, så udkommer bogen *Kvinde kend din historie* af Gry Jexen 11.5.21, eller henvend jer til KVINFO. Jeg er sikker på, at de stiller sig til rådighed.

Bh [NN]

Kirkegårdskortet i brochuren om Vestre Kirkegård rummer 125 udvalgte gravsteder karakteriserede som "seværdige". Typisk går henvendelser om indholdet på kønsfordelingen generelt eller på fravalg af specifikke gravsteder, som man mener burde være på listen. Indvendinger mod, at en grav er med på listen, er sjældne, men dog ikke usete. Foto: Stine Helweg, 2023.

Fra: Stine Helweg, stihel@kk.dk
Sendt: 27. april 2021 16:08
Til: [NN]
Emne: SV: SV: SV: Opdatering

Kære [NN]

Tak for dine anbefalinger. Københavns Kirkegårde samarbejder allerede i ret stor stil med Nationalmuseet omkring registrering af gravminder – også kvinders. Vi forbereder materiale til brug for Nationalmuseets vurdering af bevarelsesværdighed, bl.a. gennem systematiske opslag i Dansk Kvindebiografisk Leksikon. Vi har også taget initiativ til en dialog med museet om, hvilke kilder vi lægger til grund for registreringerne, da vi vurderer, at det er nødvendigt med en bredere afsøgning af kildematerialer, hvis man skal "fange" de kvindelige fortjenstfulde.

Det ændrer imidlertid ikke på dét vilkår, jeg har forsøgt at beskrive for dig, nemlig at fortidens livsformer og forsyndelser vil kunne ses som en uligevægt i kønsfordelingen mellem de fortjenstfulde på kirkegårdene mange år endnu. Der er givetvis mange kvindelige pionerer, som er blevet overset af vores forgængere på kirkegårdene, og hvis gravsteder derfor er blevet ryddet. Men da det er gravmindet og ikke resterne af den døde kvindes legeme, som erklæres bevaringsværdigt, kan vi ikke retrospektivt gøre den forsyndelse god igen.

Hvad skiltningen angår, så vil jeg fastholde, at vi generelt godt kan være kønsfordelingen på vores skilte og på kortene i vores brochurer bekendt. Du nævner, at Tove Ditlevsens og Nathalie Zahles gravsteder er svære at finde – det har du ret i, men det skyldes jo ikke, at de ikke er med på oversigts-skiltene på kirkegården og i brochuren, for det er de. Jeg kan ikke helt aflæse, om du mener, at vi burde sætte skilte op på kirkegården alene med det formål at lede til f.eks. Tove Ditlevsens grav – ligesom vi i mange årtier har gjort det med H.C. Andersen og Søren Kierkegaard på Assistens? I givet fald vil jeg sige, at skiltning til individuelle grave ikke er et princip, vi ønsker at udbrede. Faktisk arbejder vi i øjeblikket på at få omlagt en del af vores kulturformidling til det digitale værktøj ARTour, der letter brugerens navigation mel-

lem gravstederne på kirkegårdene betydeligt. Vi er så småt i gang, men forventer at få lagt meget mere materiale op i løbet af det næste års tid, herunder de analoge rundvisninger, jeg laver, med kvinder/kvinderoller og -rettigheder som tema. Du kan se et eksempel på værktøjet her (men det fungerer bedst, hvis man henter appen):

<https://ar-tour.com/guides/det-bedste-fra-assistens.aspx>

Tak også for dine inspirationshenvisninger. Jeg er glad for at kunne sige, at ud af Gry Jexens til dato 31 episoder om kvinder i historien handler de fire om kvinder, der ligger begravet hos os – og de er alle med på vores kort over seværdige gravsteder på de respektive kirkegårde. KVINFO kender vi selvfølgelig også godt, ikke alene takket være Dansk Kvindebiografisk Leksikon, men også fordi deres ekspertdatabase er et rigtigt godt bud på én af de alternative kilder, man kunne lægge til grund for registrering af fortjenstfulde kvinder fremover.

Jeg er ked af, hvis du har fået det indtryk, at vi på Københavns Kirkegårde ikke interesserer os for og ikke ved noget om de fortjenstfulde kvinder, der ligger begravet hos os. Det mener jeg virkelig ikke er tilfældet, hverken på registrerings- eller formidlingsfronten. Jeg mener selv, at repræsentation er vigtigt, og at vi er opmærksomme på det i vores arbejde.

Når det er sagt, så er vores hovedopgave at formidle kirkegårdskultur, ikke at rette op på århundreders uretfærdig behandling af kvindekønnet. Det er ikke det samme som, at kønsrepræsentation ikke skal være ét af de perspektiver, vi anlægger på vores arbejde. Men det er mit håb, at du og andre vil lægge en helhedsbetragtning til grund, når I bedømmer dét, vi laver, og ikke affeje det, alene fordi mænd og kvinder ikke er ligeligt repræsenterede i enhver af de sammenhænge, vi har ansvar for.

Med venlig hilsen

Stine Helweg
Kirkegårdsvejleder, Københavns Kirkegårde

Brevveksling 2 – om formidling af foreningen Regnbuens gravsted for homoseksuelle

Fra: [NN]

Sendt: 10. juli 2021 12:01

Til: TMFKP BD CKD Kirkegårde <kirkegaarde@kk.dk>

Emne: Assistens Kirkegård gratisfolder

Hvorfor er LGBT-gravstedet "Regnbuen" (litra N-625) ikke afmærket i KK's folder "Assistens Kirkegård" på lige fod med andre seværdige gravsteder som eksempelvis gravstedet "Gadens Folk"?

Fra: Stine Helweg, stihel@kk.dk

Sendt: 4. august 2021 13:57

Til: [NN]

Emne: SV: Assistens Kirkegård gratisfolder

Hej

Der er på Assistens Kirkegård omkring 2.000 bevaringsværdige gravsteder, hvoraf ca. 130 fremhæves i brochuren om kirkegården. At N-625 ikke fremgår af brochuren, er således ikke et udtryk for, at gravstedet ikke er bevarings- eller seværdigt, men er konsekvensen af, at det er nødvendigt at foretage et redaktionelt valg, når pladsen er sparsom.

Det valg kan altid udfordres, og vi modtager da også med jævne mellemrum henvendelser som din om nogle af alle de andre udeladelser.

Jeg kan ikke love dig, at vi medtager netop det gravsted, du her har henvendt dig om, i næste oplag, men din interesse er noteret.

Jeg kan i øvrigt oplyse, at N-625 er beskrevet i en artikel i 250-års-jubilæumsbogen om Assistens Kirkegård, *Assistens 250* – mere udsøgt i den forstand, at kun godt 50 gravsteder blev fremhævet i artikelform dér. Jeg vedhæfter artiklen.

Med venlig hilsen

Stine Helweg

Kirkegårdsvejleder, Kirkegårde og Krematorier

Foreningen Regnbuens gravsted på Assistens Kirkegård. I 2023-udgaven af brochuren om Assistens Kirkegård er gravstedet faktisk medtaget på listen over seværdige gravsteder, selv om det samlede antal udvalgte grave er beskåret kraftigt. Beskæringen skyldes generelle overvejelser om, hvordan kirkegården formidles mest hensigtsmæssigt. Foto: Stine Helweg, 2023.

Brevveksling 3 – om formidling af Anne Marie Carl-Nielsens gravsted

Fra: [NN]

Sendt: 22. maj 2022 12:31

Til: TMFKP BD CKD Vestre Fællespostkasse ve@tmf.kk.dk

Emne: Vestre Kirkegård mangler Anne Marie Carl-Nielsens gravsted – den guldvindende danske billedhuggerske

Hej, Glyptoteket har netop haft en fremragende udstilling om A M C N – som opnåede international berømmelse, bronzeportene i Ribe Domkirke, kunstnerens æresbolig i KBH i 40 år, ingenio et arti-guldmedaljen for bl.a. sin rytterstatue af Chr. IX; en eneste reference til hende i jeres Vestre Kirkegårds-folder er, at hun lavede sin mands gravsted. Hun ligger der også selv som et tilfældigt fund. Både kvindepolitisk, kunstnerisk og som menneske fortjener hun at komme til sin egen ret? C.c. denne til Glyptoteket, som er orienteret om henvendelsen. Venlig hilsen [NN]

Anne Marie Carl-Nielsen og Carl Niensens gravminde på Vestre Kirkegård. Foto: Stine Helweg, 2023.

Fra: Stine Helweg, stihel@kk.dk

Sendt: 23. maj 2022 11:57

Til: [NN]

Emne: SV: Vestre Kirkegård mangler Anne Marie Carl-Nielsens gravsted – den guldvindende danske billedhuggerseke

Kære [NN]

Tak for din henvendelse.

Billedhugger Anne Marie Carl-Nielsen kunne naturligvis sagtens have været nævnt ikke blot som kunstner, men også som afdød i vores folder om Vestre Kirkegård. Tanken bag den valgte notation angående gravstedet A-5-3 har ikke været at skrive Anne Marie Carl-Nielsen ud af historien, men at benytte sig af den kendsgerning, at hun er kunstneren bag gravmælet, til at få nævnt både hendes og hendes mands navn.

Vi betragter ikke selv omtalen af en afdød som nødvendigvis "finere" end benævnelsen som kunster – jf. også, at vi kalder oversigten over de 125 udvalgte gravsteder i folderen for "Seværdige gravsteder" – ikke f.eks. "Kendte døde". F.eks. er der næppe mange, der aner, hvem Hans og Ane Willumsen i gravstedet 8-28-48 (nr. 122 på oversigten) er – kunstneren og sønnen J.F. Willumsen vil derimod være de fleste bekendt. Tilsvarende med f.eks. Anne Gydesen/Niels Larsen Stevns i gravstedet N-3-4 (nr. 8) eller B.V. Breinholt/Elna Borch i B-7-22 (nr. 84).

Med venlig hilsen

Stine Helweg
Kirkegårdsvejleder, Kirkegårde og Krematorier

Fra: [NN]

Sendt: 23. maj 2022 12:55

Til: Stine Helweg, stihel@kk.dk

Emne: SV: SV: Vestre Kirkegård mangler Anne Marie Carl Nielsens gravsted – den guldvindende danske billedhugger-ske

Kære Stine Helweg

Tak for dit glimrende svar.

Jeg er glad for, at jeg tilfældigt fandt hendes sidste hvilested og ikke blot et af hendes mange kunstværker – og pikeret over kommunens mindeplade for Carl på AM's æresbolig, hvor man først årtier efter kom i tanker om, at det var hende, som havde fået æren og boligen, og satte en plade for hende også.

Derfor mit suk –

Venlig hilsen

[NN]

Fra: Stine Helweg, stihel@kk.dk

Sendt: 23. maj 2022 13:20

Til: [NN]

Emne: SV: SV: SV: Vestre Kirkegård mangler Anne Marie Carl-Nielsens gravsted – den guldvindende danske billedhuggerske

Kære [NN]

Jeg forstår sukket, og jeg tager det med til overvejelse ved næste opdatering af vores folder.

Med venlig hilsen

Stine Helweg
Kirkegårdsvejleder, Kirkegårde og Krematorier